

EGY BÜKKSZENTKERESZTI SZLOVÁK ASSZONY VALLOMÁSA A CSEHSZLOVÁKIÁBA TÖRTÉNT ÁTTELEPÜLÉSÉRŐL ÉS VISSZATÉRÉSÉRŐL

KRUPA ANDRÁS

Az egyes kelet-közép-európai népcsoportoknak a II. világháború utáni, részint büntető célú, részint – mai kifejezéssel élve – „etnikai tisztogatás” jellegű kitelepítési folyamatába tartozott az ún. magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény is, melynek során 1946–1947–1948-ban Szlovákiából kényszerrel távolítottak el több tízezer magyart, míg Magyarországról önként jelentkezettek a távozni óhajtó szlovákok. Közéjük tartozott a bükkszentkereszti születésű, 1947-ig, majd 1960-tól ismét itt élő özv. Telekes Béláné Novék Lujza és családja.

Önvallomása – több évtized távlatában – higgadtan, szubjektív érzéseit lefojtva, visszafogva, tényszerűen tárja elénk az áttelepülés okait, az új hazában az otthonkeresés, a megállapodás fiaskóit, a kis család egyre tragikusabbá váló sorsát.

Bükkszentkeresztről elsősorban a szegény, nincstelen szlovákok vállalták az áttelepülést, azt remélve, s az ígéretekben bízva, hogy jobb életkörülmények közé jutnak. Telekes Béláné meglehetősen pontosan látja a Csehszlovákiába költözés indítékait. Ezt az ország többi szlovák lakta helységében végzett hasonló témájú gyűjtésem is bizonyítja: az áttelepülők jelentős része főként a kedvezőbb anyagi lét reményében indult el (Krupa A. 1995.). A második világháborúban tönkrement országban rendkívül alacsony volt az életszínvonal, a kistelepüléseken nem volt munkalehetőség, nem lehetett megkapni – kivált az elzártabb hegyvidékeken – az alapvető élelmiszereket (hús, liszt stb.). Áttelepülve, a csalódás ellenére az első időkben hatott rájuk az ottani konszolidáltabb élet („akkoriban itt még jegy se vót, ott mán vót húsjegy... kaptunk kenyérjegyeket”). A toborzás felelőtlenül ígérgető propagandája is magával ragadott bizonyos rétegeket („... ígértek: aki földdel akar dolgozni, földet adnak, aki házat – házat ... ugye ki gondolt erre, hogy milyen házat”). Telekes Béláné férje is azért döntött így, mert ifjú házasságok lévén nem volt lakásuk, az új ház építéséhez pedig nem volt pénzük, és hitték, hogy Csehszlovákiában könnyűszerrel jutnak házhoz. A fiataloknak ez az agitátorok felkeltette délibábos otthonalapítási vágya erősebb volt a családok szétszakításának megtörténtétől is.

Az egyik kassai szociológus szerint a lakosságcsere fő célján túl, hogy a dél-szlovákiai magyarság tömbjét fellazítsa, számát csökkentse, az is törekvése volt az akkori csehszlovák politikának, hogy „visszaszerezzék” a külföldön élő szlovákokat (Šutaj, S. 1995.). De a hivatalos szerveknek a magyarországi szlovákok erre való megnyerésén túl mintha véget is ért volna a velük való törődése. Holott az áttelepült szlovákok egy részénél komoly *etnopszichikai* gondoskodásra is lett volna szükség, különösen azok körében, akiket a hangzatos ígéretek ellenére nem elégítettek ki, s a kiábrándulás, a csalódottság súlyos zavart váltott ki. Ezek száma pedig jelentős volt. Az „anyaföldre való visszatérés” jelszavát figyelmen kívül hagyva, zömében a nincsteleneket, a csehországi Szudéta-vidékre, a kiutasított németek nyomán lakatlanná lett településekre szállították. Magyarországról mintegy 5000, Romániából 5500 szlovákot (Nosková, H.

1994a., 1994b., 1994c.). „... a szlovákok nem tételezték fel, hogy az áttelepülés megvalósítása nyomán az óhazától és az elődeik egykori otthonától ismét távol találják magukat a Nyugat-Csehország ismeretlen környezetében, az újratelepítendő határmentén.” (Nosková, H. 1994a. 43.)

S a Telekes család és társaik szomorú sorsa magába gyűjtötte az otthoncseréléssel járó összes negatív megnyilvánulást. A határ átlépésétől kezdve a Magyarországra való visszatérésükig mintha végigüldözte volna őket a balszerencse, mígnem a szülőfaluba visszajőve meg nem nyugodtak. A család esete egyedinek tűnhet, holott mint az a bizonyos „állatorvosi ló”, csupán tükrözte az áttelepülés-áttelepítés visszásságait.

A hivatalos szervek közönye a határátlépéstől kezdve észlelhető: a többnapos úton a tehervagonokban való magárahagyatottság, a megérkezés megdöbbentő éjszakai jele-
netei: az idegen családokhoz való lerakásuk, a deres földre ledobott bútorok (mindez az eljárás a deportálásokra emlékeztet), a mindennemű tájékoztatás hiánya, a kitaszítottság rettenetes élménye stb. Az elhagyott, néptelen településen nincs orvos, nincs gyógyszer, nincs községi adminisztráció, nincs iskola, nincs üzlet. A telepeseznek maguknak kell kiharcolniuk, hogy tanulhassanak a gyermekeik. Nemtörődömség jellemzi később az Ágcsernyőre való telepítésüket is: földművelő szerszám, eszköz nélkül nagy földterületet adnak nekik, a földművelést nem ismerő családokat pedig kulákká nyilvánítják, a két családot egy szobában helyezik el stb. Vagy: a rimaszombati magyarok lakta házba szándékoznak őket berakni (ez utóbbi lehetett – rossz! – politika is).

A környezetváltás első tragikus jele: a vízszegény Bükkből egy nagy vizű térség mellé való odaérkezés első pillanatában a látvány sokkolja az egyik asszonyt, aki öngyilkossági szándékkal majdnem beleugrik a tározóba. Telekes Béláné a viszonylag sűrűn lakott falusias Bükk-szentkereszt után mindenütt keresi a hasonló közösségi létet, s bárhova kerülnek, elhagyatott, ritkán lakott vagy település széli helyen kapnak lakást. Stószon azért is jól érezte magát, mert „ott tele vót a falu népekkel”.

A foglalkozásváltás sem sikeredett nekik. A családfő mindenütt ott talált vagy keresett munkahelyet, ahol az eredeti bükki foglalkozását éltethette (erdei fakitermelés, mészégetés, mészárúsítás, lovas fuvarozás). A tizenhárom éves csehszlovákiai tartózkodás során kilenc helységben laktak (Nálepkovón kétszer is), Csehország legnyugatibb és Szlovákia legkeletibb részein. Egész ott-tartózkodásukat az állandó otthonkeresés jellemezte. De sehol sem leltek otthonra, mert kezdettől fogva nem kapták meg az ígért házat, s ha juttattak is nekik, embertelen vagy számukra, korábbi életmódjuknak szokatlan környezetben. Mindezt súlyosan megterhelte a vállalkozó családapá sorozatos balszerencséje (betegsége, kéztörése, lovainak balesete, pénzcsere stb.). Csodálatra méltó mégis az a szívósság, amiként mindvégig megkísérelték elérni az óhajtott és megnyugvást hozó végső lakhelyet. Ennek egyik fő akadálya – amivel szintén nem számoltak az áttelepítők – az egyre fokozódó honvágy, amelynek egyik fő táplálója volt a kezdetektől gyötrő kiábrándultság, az új hazának általuk vélt mostoha magatartása, s amely annál erősebbé vált, minél előnytelenebb helyzetbe kerültek. Telekesné úgy vélte csillapítani, hogy egyre közelebb kívánt kerülni a szülőföldjéhez, a férje pedig – ilyen érzéseit leplező pótcselekvésként – kereste a szülőfaluból odakerült rokonok, ismerősök társaságát, a szétrombolt faluközösség maradványait, s ez is sodorta a hosszú ország egyik végétől a másikba.

Az áttelepültek nagyobbik részét – különösen az idősebbjeit – hasonlóképpen kínozta a honvágy, sokak korai halálát okozva is. Vissza is települtek volna, ha tudtak volna hova menni, ha befogadta volna őket valaki. Ijesztgették is egymást, mint elbeszélőnők férjét is, hogy kinevetik őket, ha hazamennek. (A tárgyilagosság megkívánja:

az áttelepülők jórésze a honvág ellenére is beilleszkedett a szlovák hazája életébe.) Telekesné a honvág édes kínját hiteles szépséggel érzékeltette: „Én keltem: itthon jártam. Én feküdtem: itthon jártam. Minden bokrot előttem, magam előtt láttam, ahol valamikor gyerekkoromba játszottam. Ilyen ez a honvág.”

Magas szintű Telekesné erkölcsisége (irtózik attól, hogy magyarok lakta házba, mely a saját tulajdonuk, beköltözzenek), sokat szenved a családjáért, különösen az orvos- és gyógyszerhiány miatt: a himlős gyerekeit ősi népi hagyományos módszerrel tudja csupán gyógyítani, szülnie is csak ijesztő körülmények között kell stb.

Az időközben öt fiúra szaporodó család feje végül enged felesége unszolásának, s beadják a hazatérés iránti kérelmüket. A hirtelen tragikus halála azonban megakadályozza az apát, hogy visszajöhessen. (A gyerekek születésének a helyei is tükrözik a család nyugtalan vándorlását.) A fiúk az anyjukkal 1960 júliusában érkeztek Bükkszentkeresztre.

A Telekes család csehszlovákiai viszontagságai nagyon sokban hasonlítanak a gömöri Lévártról Csehországba elhurcolt magyar földműves család kálváriájához (Ujváry Z., 1991.). Noha ellentétes előjelű cselekedet szenvedő részesei voltak, a magyarokat deportálták, a szlovák család önként jelentkezett – az egyik büntetesként kapta, a másik „jutalomként” –, az a közös bennük, hogy egyaránt egy hamis szemléletű politikai irány akaratából élték meg.

Telekes Béláné Csehszlovákiába költözésekor a helyi vegyes, inkább a kelet-szlovákiai dialektusra inklináló nyelvjárást beszélte. Az ott-tartózkodás idején nem tanult meg jól sem csehül, sem szlovákul, a szülő-nyelvjárását is erőteljesen keveri a magyarral, s „makaróni” nyelvű lett. Szlovákos a magyar beszéde is, ez főként az igeragozásban feltűnő (alanyi, tárgyias tévesztése), s a szórendje sem magyaros mindig. Önvallomását mégis szívesebben mondta el magyarul.

A Telekes család csehszlovákiai életének drámai fordulatokban gazdag, együttérzésre felszólító útját magával ragadó, sodró lendülettel meséli el, s történetének élvezetét, megértését a nyelvhelyességi anomáliák nem zavarják. Felhasználja a népi próza értékes alakzatait (szóismétlés, állandó szókapcsolatok stb.) s az élő beszéd ritmikusságát, varázsát. Szövegét rövidített formában közlöm. A kihagyások kizárólag a jobb megértést szolgálják.

Telekes Béláné Novék Lujza 1923. szeptember 25-én született Bükkszentkereszten. A magnetofonfelvételt a szlovák néprajzi tábor idején, 1993. június 23-án ugyan csak Bükkszentkereszten készítettem.

Telekes Béláné Novék Lujza önvallomása (szlovákiai áttelepüléséről és visszatéréséről)

Hogy kezdődött? Hát ez nehéz világ volt. Háború állt akkoriba. És olyan nehéz világ vót. Mink építkezni akartunk akkoriba, mer férjemnek a szülei hagyták földet, így, 1269 négyszögöl földet. Hát vót neki telke, hát hogy építkezünk. Házat. Be is szereztünk mán a kőanyagot is, meg faanyagot is szereztünk, meg mán az alapot is kiástunk – hogy megyünk építkezni. Ez vót 1946-ban. Negyvenben megesküdtünk, azt is megmondom: negyvenbe esküdtünk. Negyvenegybe született az egyik fiam, férjem negyvenkettőbe ment katonának, mer ő is csak húsz éves vót, mikor esküdtünk, én meg 17. Fialat gyerekek voltunk, na. És olyan nehéz világ vót. Ugye ő elment katonának, így vagy három évig ott vót, ténleges szolgálatot szolgált két évig, utána, mer kitört a háború ugye, ott vót. Hát ígyhogy 1945. január 6-án jött haza.

Hát akkor is nagyon nehéz helyzetbe vótunk, nehéz helyzet ugye háború után. Hát ide-odajárkáltunk, meg szüleimnek vót az a kis hely, hát itt laktunk eleinte, de utána csak albérltetbe mentünk lakni össze-vissza. Hát hogy építkezünk! Belekezdünk az építkezésbe, de ugye nehezen ment akkoriba a kölcsön is, nem úgy, mint mostani világba ment. Ugyan most is nehéz, de mostanáig, aki építkezett, az jó vót. Megyünk építkezni, de a kölcsön nagyon nehezen ment nekünk.

Ígéret nyomán áttelepülés

Közbe én nem tudom, hogy futott be ez a szlovák település, csak jártak ide. Én nem tudom, ki vót, ki nem, hát mink fiatalok voltunk, csak jártak ki, hogy ... a Bükkszentről is szintén mentek Szlovákiába, vagy két-három ember. Ezek elintézték, hogy, de én nem tudom, hogy intéztek el, vagy ki intézett, hogy megyünk, áttelepülünk Szlovákiába. Hát ez vót: Madarász Emil vót, meg aztán Fehér Feri bácsi. Vagy nem is tudom, hogy hívnak. Hát ezek is kőművesek vótak, a másik nem is tudom, hogy mi vót, no. Vót két vagy három ember ilyen, aki, én nem tudom, hogy miér, hogy ezek meg vótak agítálva, vagy mi vót, hogy megyünk Szlovákiába! És aztán behivatták, jártak ugye, csak agítottak! Mink nekünk eszemágában, az én szüleim mondták, hogy:

– Ne menjetek, gyerekek!

Nem akarták minket engedni. De a férjemnek a szülei mentek. Ezek meg itt laktak nem messze, nekik is házuk vót. Hát ugye hogy építkezni akarunk, nehezen ment a pénz, nehezen ment az építkezés, minden, hát gyerünk! Házat adnak, mindent. Hát ugye ki gondolt erre, hogy milyen házat! Mink fiatalok vótunk, ott ez nem gondolt senki, hogy milyen házak voltak ottan! Ugye ezek a német kilakoltatott ... No, kimentek onnan. Igaz, hogy ezek átmentek biztos, mer teljesen határ mellé mentünk, osztrák határ mellé. Hát ígértek: aki földet akar dolgozni, földet adnak, aki házat – ugye – házat. Hogy hat megbolondultak a népek, hát én nem tudom! Hát szegénység vót, mindenütt szegénység vót. Mer akkoriba ezelőtt itt nem így vót, mint most, háború után, hogy mentek vasgyárba dolgozni, mindenféle. Akkoriba nem lehetett itt dolgozni. Csak erdőbe dolgoztak az emberek, favágással, szénégetéssel. És csak ez a munka vót itt.

Hát ott ugye, hát én azt már nem tudom, mer én nem vótam ott, kik jártak ezt intézni, mer ezek jártak aztán intézni. Oszt ugye a férjem, hát hogy megyünk Szlovákiába, mer a szülei mennek. Biztosan rábeszéltek őt is – megyünk. Hát én meg nem mondtam nemet. Hát megyünk, nohát megyünk. Mentünk. De ez vót! Ide nem jöttek. Kellott aláírni, de én nem tudom, hogy férjem vót ezt aláírni, mer én nem vótam. Ugye férjem már meghalt, én nem tudom. 59-be halt meg.

Igaz, hogy mentek idősebbek is, nemcsak fiatalok. Mentünk sokan akkor, valami 127 család mentünk ki ebből a faluból.

No és akkor meg megyünk. Hát megyünk, hát megyünk. És október 26-án már akkor abbahagytunk az építkezést is, és minden. Hát megyünk! Hogy ott helyette adnak mindent, kicserélnék, amit itthagynak. Kicserélnék, és adnak helyette mindent.

És október 26-án, akkor kezdtek már így. Jöttek a traktorok is, hogy már vagonhoz hordanak minket az állomásra, Miskolcra. De én nem tudom, ezek szlovák vagy milyen traktorok vótak? Nem magyarok. Csak kihozták minket az állomásra, hát vagy Tiszai vagy Gömöri, nem tudom, melyik állomásra. Igaz, hogy adták mindenkinek, amije csak vót, állatja, bútorja, mindent adták elvinni. És vagonokba ugye. Még az vót a jó – hat nekem vót egy négyéves kislíj, meg két éves gyereke, kislíj, no és ketten vótunk egy vagonba – vót egy másik, ennek két vagy egyéves, két ikergyereke meg egy másik. Ketten mentünk mindig. Szépen beszináltunk, egy ilyen spárhélt is vót nekünk, jó, hogy beállítottunk, mer útközbe ...

Hát mink több ízben mentünk, nem egy nap alatt hordtak minket. Hurcolkodtunk mi, és az is az izé vót, hogy nem egy helyre mentünk! Nem egyszerre vittek minket, mert sokan mentünk. Mink mentünk egy csoportba egy szerelvénybe, hát vagy hatvan-hetven családót vittek akkor egyszerre. Mentünk. Letelepedtek minket oda Nova Hradýba, vót ott Mlinski vrch, aztán vót ott Hlupata ves.

Hát mentünk, mentünk. Hát milyen érzés vót? Én nem tudom, nekem annyira nem vót rossz érzésem, mikor mentünk. Mikor már ott vótam, mikor megbántam! Az vót a baj. Itt még nem vót olyan izé. De édesanyám mindig mondta, az öreg nagyanyám is:

Lujza dráhá, ňeidz ňigd'e! Plakat' bud eš, uvid'íš, že! (*Lujza, drága, ne menj sehová sem! Sírni fogsz, meglátod!*)

No, szlovákul beszélék! Hogy ne menjek sehová. Meglátod, meg fogod bánni. Hát így is vót! Nem hallgattam rájuk.

No és beültünk, bevagonírozunk, ágyat, beágyazunk. Ugye muszáj vót, mer azért mink is vótunk két gyerek meg ketten, négyen, a másik is vót három gyerekkel. Tizen vótunk. Főztünk. Ha levest főztünk, és tolatott a vonat, kiömlött, kiöntözgetett a vagonból. És így. Hát ha megállt valahol, és így merítettünk valahonnan (vizet). Kétszer mentünk egy vederrel vagy valamivel. Ennivalót semmit (nem adtak), csak amit otthonról vittünk. Adtak nekünk háromszázötven koronát fejjenként kisegítő pénzt. Ez már talán szlovák határon, ahogy mentünk a határon. Hát ennyit adták nekünk, hogy mire odaérünk, hogy legyen.

Az ígéret földje: Csehország, a kitelepített németek helyén

És ugye október utója fele odaértünk. Október 26-án és valahogy 27-én indultunk, 27., 28., 29., 30. És elseje, november elsejére odaértünk, mindenszentekre Csehországba, egészen osztrák határ mellé. Egészen határ mellett, hát csak a finácok jártak erre! Üresek vótak.

Hát mink nem tudtuk, hová visznek. Semmit nem mondtak, nem! Csak mikor minket kivitték, és minket kitoltak – kitolatták a vagon – egy nagy-nagy hosszú víz mellett, ez Nove Hradýba vót, és egy nagy hosszú víz van ott. Víz mellett, ott kitolatták a vagonokat, némelyek leszálltak, egy öreg asszony be is akart ugrani a vízbe akkor, hát hogy hová vittek! Hát víz itt nincs a közelibe (*mármint Bükkszentkereszt*). Hát hogy hova vittek minket ehhez a nagy vízhez!

De még onnan hurcolkodtak minket éjjel. Éjjel, ahogy oda kitolatták minket, éjjel hurcoltak megint minket traktorokkal, megint hurcoltak a tethelyre mindenkit. Ígyhogy a gyerekekkel minket – egy román asszony már volt ott letelepedve – oda vittek aludni. Földön aludtunk, le volt ilyen szalmazsákokkal vagy mivel ... Hát ugye reggelig muszáj volt valahol elhálni!

Reggel mentünk megnézni, hogy-hova tették le minket. Ott vót a legelőn nekünk letéve a poggyásunk, minden, bútor, minden, nagy dér vót rajta! Nohát ott nem bántott senki, mert ott nem lopott senki semmit. Hát ott le vót téve minden. Akkor már néztünk, hogy hol vagyunk! Olyan helyen, hogy egy gyümölcsfa nem vót. Ott egy vadkörte vót egy ház mellett, meg olyan 50–100 méterre, 500 méterre egy ház nagyon. Ott laktunk egymás mellett.

No mondom, hogy ha jött az ősz, aztán jött a tél, olyan nagy hó leesett, hogy egy hétig kellett havat hányni az egyik szomszédtól a másikig, (*akikkel*) mentünk ketten ebbe a vagonba, mer nem tudtunk egymáshoz menni. Orvost nem láttunk, gyógyszert nem láttunk, bótot nem láttunk, iskolát nem láttunk, semmit az egy világon nem láttunk. Olyan helyen laktunk!

Akkor mentek az emberek ugye más faluba megnézni, hol van bót. Más faluba vót, mint innen Bükkszentlászló vagy mint innen Lillafüred. Olyan messze vót a bót. Mentek bevásárolni. Hát ugye nem vót ott rossz, mert akkoriba itt még jegy se vót, ott más vót húsjegy, kaptunk húsjegyeket, kaptunk kenyérjegyeket, mindenféle jegyeket adták nekünk. No, adták ezt a pénzt, kisegítő pénzt, és mentek az emberek bevásárolni. És akkor meg bevásároltak egy hétre valót, ígyhogy bótba nem jártunk minden nap.

Mondom, hogy a gyerekeim megbetegedtek, lázasak vótak. Még jó, hogy nem vótam ilyen nagy szármárcsi, hogy nem tudtam mit csinálni ugye! Csak vizes, hideg borogatást raktam rájuk. És így aztán mikor más kijött rájuk a himlő, az idősebbikre kijött a himlő, más láttam, hogy azér vót ilyen lázas. Aztán megkapta a kisebbik tőle. Nagy betegen feküdtek, és azt se tudtuk, hol vagyunk. No hálistennek, ugye ez átment nekünk.

Ugye jött a karácsony, jött a tél, hát küszködtünk. Hát nem tudtuk, hogy hol van, hol vót ott az orvos? Azt se tudtuk, hogy olyan messzire vót orvos talán, mint ide Miskolc! Vagy még messzebbre! Azt se tudtuk, hol vagyunk mink, nemhogy orvost! Nem, nem, egyáltalán semmi, semmi hivatalnok, se tanács se semmi. Nem! Olyan helyen! Csak amit minket vittek, és lakott ott a faluvégen egy német talán, egy osztrák vagy valaki. Ki tudott ezekkel beszélni? Üres vót a falu. Teljesen. Ezek a házak üresek vótak, piszkosak, üresek, mikor kimentünk oda. Mer ezek valamikor átmenték ugye a hazájukba, osztrákok vagy – mittudomén – németek. Hat biztos, hogy nem maguktól kimentek, kivitték, mer ott vót a határ ugye, hát ki tudtak ezek, nem kellett telepíteni. Kimenték. Ott nem hagytak semmit. Mink csak üreskebe mentünk, ilyen piszkos üres házakba. Ezt kellett takarítani. Semmi. Se villany nem vót. Nem vót! Utána más, mikor más ott vótunk, akkor más talán megcsinálták, vagy még nem, nem emlékszem. Elég az, hogy ott semmi nem vót, így se állat, se semmi. Ténleg, vót ott más falukba villany, ahol mentünk, de ott is vót, csak ki vót kötve, ahol laktunk. Csak aztán bekötötték.

Na és utána ugye jött a tél, annyira nagy hó leesett ott, hogy mikor mentünk más faluba vásárolni, a telefonoszlopoknak csak a csücskét lehetett látni. Ilyen nagy hóbuckák vótak, ilyen nagy hófúvások. Más aztán nem tudtunk jární oda se. Mentünk el, karácsonyra, hogy megyünk, hát jön a karácsony, mentünk. Benešovba akartunk menni, ez okrés Kaplice (*Kaplicei járás*) vót. Másik vége ennek. Mer erre is vótak. Letelepítették minket oda, Roknicére. Szét vótunk szórva mindenféle. Ott, ahol Csehbe vótunk – hát én nem is jártam széjjel, én nem is mentem közel se –, de nem vót ott mitőlünk, akik kimentek, ebbe vagy húsz család, több nem vót. Olyan nagy hely vót, mint ez a Bükkszentkereszt, de vagy húsz család laktunk, így, széjjel-szórva, no. Hogy nagyon ritkán vót egy-egy ház. Vótak ott, de bontott házak, meg minden ilyen.

No és mentünk, hogy megyünk karácsonyra egy kis káposztát hozni, mert jön a karácsony, fogunk tölthőkáposztát főzni. A másik asszonnyal, akivel együtt laktunk nem messze, hát lementünk mink egy darabig, de egyáltalán, olyan nagy hófúvások vótak. Bementünk a nyakunkig a hófúvásokba! Visszatértünk szépen, mert nem tudtunk. Nagy hófúvások vótak, meg szakadt ott a hó. Nem lehetett közel az utat se érinteni. Így visszamentünk, nem főztünk karácsonykor se káposztát. Nem vót nekünk se karácsonyfa, nem vót nekünk semmi az egy világon. Hát ilyen szegényes vót a karácsony, nem vót semmink! Az első karácsony nem vót semmi nekünk. Nem sírtunk. Én nem tudom, a jó isten ilyen erőt adott, hogy bele vótunk nyugodva. Maj lesz valahogy.

No és akkor meg valahogy ki-átvészeltük a telet. Na, akkor az emberek mondták, hogy ilyen helyen lakni nem lehet, hát megyünk.

Jött a tavasz ugye, akkor meg mondta a férjem is, no meg a másik is, hát hogy gyérünk valamerre, mert itt lakni nem lehet. Ilyen helyen már nem fogunk lakni. No, ott csak a fináncok vótak. Mentek ők széj-

jelnézni, ahol szintén lakott ott tizenhat család: Biela. Ott született aztán a harmadik fiam is. Belának hívták, Bela. Hát odamentünk. Ott se vót akkoriba, mikor mentünk, se iskola, no csak annyi, hogy gyümölcsfák vótak a háznál, rengeteg alma vót. No, mán ott megtermett legalább a gyümölcs, nohát a gyerekeknek lesz gyümölcs, no! Hát ott se vót semmi, mert ott is csak no, lakott mi falunkból innen mán tíz család. Annak örültünk, hogy mán nem leszünk ott! Aztán meg kijártak az emberek, hogy ha már lesz hat vagy hét gyerek, akkor adnak tanítót is melléjük. Adtak is egy tanítót. Hát ugye vótak kisebbek-nagyobbak, milyen gyerekek vótak mán közösen, de tanította őket. Odajártak iskolába. Ezzel megkönnyebbült nekünk egy kicsikét. Meg vót ez a gyümölcs is egy kicsi. No meg onnan is kellett máshova járnunk bótba, és ott se vót, se bót, se semmi, más faluba kellett járnunk bótba is, na.

Vissza: Szlovákia legkeletibb csücskébe

No és akkor meg ott mán egy kicsikét, hogy belenyugodtunk volna, hát ott mán megint ezek jártak újból, akik kivitték minket, akik jártak utána, hogy nohát gyerünk, megyünk-e vissza Szlovákiába. Mer ugye nem úgy vitték ki minket, mint Csehországba, de mint Szlovákiába. És akkor most kijártak vissza, hogyha akarunk, hát megyünk Szlovákiába. Nohát először nem akartunk, de aztán csak megdöntünk. Ugye hogyhát most van erre lehetőség, hogy visszavisznek, ahova ígérték, hát visszamegyünk Szlovákiába. Így ez februárba vót, ha jól tudom, februárba vót. No akkor vót mán disznónk is, azt levágtunk, az ki vót füstölve, húsunk. Egy csomó húst, már meg szénát, adtak elvinni mindent nekünk, mer mink bútorral innen elmentünk, hat mindent adtak magunkkal hurcolni. Hat vót a férjemnek lova, meg a másik cimborának, akikkel – mondom, hogy – együttjártunk, ez is vett egy lovat, és mentek erdőbe közelíteni fát. És ebből éltünk ott, ebből ke-restek. No, ott mán ültettünk egy kis krumplit is, node hát mán ősszel kiszedtünk a krumplit, és mán télen, ugye mán februárban mentünk. Ott se vótunk sokáig, csak ez az egy nyár, na.

No és akkor, hogy mán megyünk vissza, megyünk. Ha mán sikerült nekünk visszamenni, akkor megyünk. Vittek minket Munkács mellé, ruszki határ mellé: Ruski Čap, Černa nad Tisu, Ágcsernyő. Ez Ágcsernyő magyarul és Černa nad Tisu szlovák. Oda vittek minket. És adtak nekünk hús hold földet! Voltunk kulákok, ugye. És tették minket egy olyan házba lakni, két családot, – no, igaz, ez két családnak illett ez a ház – de a fele el vót foglalva fináncokkal! Ott laktak a határőrök. Egy felibe konyha, szoba meg folyosó vagy mi vót. Egy másik (felén) konyha, szoba meg spájz vót – ott két család laktunk. Úgy terveztünk magunknak konyhát, a másik ódalon én csináltam konyhát. Egy sparhéton főztünk. Szobát is úgy laktunk, úgy csináltunk megunknak, hogy egyik helyet ő csinált magának, egyik ódalt, a másik helyet én csináltam. Egy szobában két család laktunk.

Hát így muszáj vót, mert ugye máshova nem tudtunk hová menni. Lakni csak ezt a helyet adták. És hát kitenni nem lehetett, ugye mink nem is avatkoztunk bele, ugye ott vótak ezek a fináncok. Hát nyugodtak vótunk, merthiszen mink úgy se lettünk vóna ott, mert akkor beállt ez a nagy kontingent, beadás, és akkor 20 hold, 20 hektár föld után sokmindent kellett beadni. Ugye és mink meg szegényesen! Nekünk Cseszkóba nem adták átvinni, csak ezt az egy lovat, ami vót nekünk Cseszkóba, no még vót egy kisbornyú nekünk, azt engedték átvinni, de ilyen földkörülű szerszámokat semmit az egy világon, mer gazdaságilag nem egy a Csehszlovákia.

Ugye hát ezekkel a lovakkal ezek az emberek felszántottak meg minden, nem vót se borona, nem vót se vetőgép, semmilyen gépünk nem vót. És adni nem adtak. Ugye mer nem tetszett az nekik, hogy mi ott vagyunk. Láttuk, hogy nem tetszik, hát ezeknek az ottani magyaroknak. Ez magyar falu vót. Hát mink nem vótunk, csak ketten ott, ebbe a faluba (*szlovákok*), a többi mind odavalósi vót. És ezek úgy be vótak tervezve, be vótak ütemezve, hogy ezeknek ha vót valaki öregje vagy valaki földje körül dolgozott, a fiataloknak – akkor építkezett ott ez a nagy állomás Szovjetunióba – ott akkor munka vót. Dehát ugye a mi embereink nem tudtak menni ilyen helyre dolgozni, mert föld körül nem vót, aki kapáljon. Reggeltől estig kapáltunk földeken. A fát, amit elvittünk, elégettünk, nem vót mivel tüzet rakni nekünk. Szomszédba vót fa, akartunk egy kis forgácsot venni, pénzt nem tudtak akkor keresni. Vót miközülünk egy ember, aki ott, egy helyen égetett meszet, hát tudták, hogy hol éget meszet, odamentek egy kis meszet rakni, és ezzel a mésszel mentek faluhelyekre, hogy egy kis pénzt, valamit szerezzenek. Mert pénz sehonnan sem vót. Ugye csak egy csomó föld vót. No jó. Hát ugye dolgoztunk reggeltől vakulásig. Estig dolgoztunk, amíg láttunk. Hol vót mit enni, hol nem vót mit enni, hol vót mit főzni, hol nem vót. Még szomszédnál vót egy zsidó, ez Palesztinába ment, és odajártunk szedni ilyen forgácsokat, amit otthagyt, amivel tüzet raktunk.

Nohát ugyanúgy jött az ősz, jött az aratás, ott álltak a gép mellett, learattak, elvitték mindent, csak egy fejre, egy személyre, nem tudom, mennyit hagytak nekünk, csak egy személyre ki vót adva a kenyérgabona is meg bab is meg minden. Ami termett, a többi elvitték. No és akkor megint mondták az emberek, ugye egy szobába két család, egy konyhába két család, ennyi föld körül pénzt nem lehet keresni, itt megint nem lehet lakni! No, így nem lehet élni. Hát megint mentek az emberek, hogy megyünk vissza. Így meg így nevetettek, visszamegyünk a németekhez. Még jobb ott, mint, no.

Újra Csehország: ezúttal a legnyugatibb részébe

Hát visszamentünk. Megint mentek keresni egy helyet: Mentünk Tepličkába Karlovy Vary mellett. Bizony, ott keresztül ment a vonat. Ó, istenem. Nohát ott mentek az emberek dolgozni porcelángyárba. Brezova vagy hogy is, Karlovy Vary mellett van ez. Ott porcelángyárba mentek dolgozni. De az én öregem, ő ilyen gyomorfekélyes vót, ő beteges vót, fájtt a gyomra sokszor, ha nehezett dolgozott, hát ő dolgozott egy évig ott. Ő meg vett aztán egy lovat, hogy ő fog könnyebben dolgozni. Ő ment erdőbe dolgozni megint. Hogy szeretett erdőbe ezelőtt is dolgozni, vett lovat, így ment erdőbe dolgozni. Jött egy másik bükkszentí, valahonnan került oda egy bükkszentí cimborája neki, összefogtak a lovakat, és akkor hogy együtt fognak dolgozni, húzgálni a fát. Mert ott is voltak ilyen helyek, ahol lehetett erdőbe dolgozni. Hát dolgoztak is ők. Első nap, ahogy befogták a lovakat, állomásra hordták a fát. Állomáson pont vótak, az első szekéren, ahogy vittek, a lovak megijedtek, ahogy fűtült a vonat, a kocsival együtt elszaladtak. Világá szaladtak az úton, ígyhogy összetörték a lovak. Az egyik mind a négy lábát összetörte, a másiknak meg a fejét. Így meggyógyította az orvos, járt gyógyítani, mer olyan szép fiatal lovak, ez a vaseres vót, nagyon szép lovak. Drágák is vótak. Nohát ugye megint csak háton jártak, megint csak közelíteni jártak így, gyalog. Kigyógyultak a lovak. No és utána összefogtak megint, mentek a lovakkal, hogy mennek mán közelíteni, mán ki vótak gyógyulva. Ez a másik, ez Faragó Laci bácsi vót, valahogy, én nem tudom, az én férjem meg hogy lent vót az úton valahol, nem tudom, így le vót hajolva, a másik meg fentről valahogy dobott egy fát pont a kezire néki, eltört a keze! Pont, ahogy elmentek itten. Csak jöttek értem, hogy keresztülment a falun a vonat, a mentő áll a mentő ott, hogy tessék jönni, szlovákul mondták: Tessék jönni Pudža néni, mer Béla bácsi ott van a mentőbe.

– No, paňi Telekešova pud' e, bo pan Telekeš sa ňemoc, sa v sanitke. (No, Telekesné, jöjjön, mert Telekes úr beteg, a mentőben van.)

– Ta čo sa mu stalo? Však teras šol z domu! (Mi történt, hiszen most ment el hazuról!)

A hlad'ím naňho a tak mu visela ruka, obdiva kost'í mal zlomené. Čo tak mu visela, len na tej kože sa mu trimela. (Nézem őt, úgy lógott a keze, mind két csontja el volt törve. Ahogy ott lógott neki, csak a bőr tartotta.)

Akkor meg ment korházba, harminchét napig ott feküdt a korházba. Egy fillért se kaptunk, mer ugye porcelángyárat otthagytunk, ahol biztosítva vót, mikor lovakkal dolgozott, ott se vót biztosítás, nem kapott egy fillért se, semilyen pénzt, és vót három gyerek! Vót András, meg Jani meg Béla. Hát így mit csináltunk? Vót ott egy lerombolt gyár, csak téglák álltak ott, kaptunk rendelést, hogy lehet pucolni ezeket a téglákat. Egy vagonnal négyezer koronát fizettek. Hát jöttek nekünk segíteni, ott is lakott vagy négy-öt család, ott is laktak Bükkszentiből is, segítettek nekünk, ugye hogy hát élni kell valamiből. Élni valamből csak kell. Segítettek. Aztán ő hazajött. Harminchét napig ott vót, de hat hónapig nem vót szabad dőgozni nekije egyáltalán evvel a kézzel. Hát ugye nem lehetünk így, semmi nélkül, sehonnan pénz, se semmi! Ott egy hegy választott el minket, ott voltak megint Répáshutárol. Ott vót vagy tizenöt-húsz család belőlük. Ment az öregem oda megnézni. Hát hogy megy, ajánlották is neki, hogy nem kell dolgozni, segítenek a gyerekek is, vótak ott bárányok. Ezt legeltetni kellett. Gyerekek segítettek, ha etetni kellett. Akkor én is segítettem. Hát vótak ott, legeltettek ezeket a juhokat. Ez egész nyáron vót. Ott mán vettünk, talán adtak is nekünk, ha jól tudom, egy tehenet is. Adtak házat is, ahol laktunk is. No és odament aztán a férjem.

Onnan még katonának is ment, katona is vót. Ilyen új kiképzésre kellett menni, mer akkor a háború után kiképzés vót. Ez lehetett vagy ötvenbe, és akkor ő harminc év körüli. Hát mer húszba született, 47-be kimentünk, és ez húzódott vagy három évig, míg jártunk. Ott letelepedtünk, vót néki lova, vettünk, vót egy tehenünk is mán, felneveltünk bornyúból tehenet is, vót mán disznók is, vót mán aprólék is. Ezek a répásiak, egyik család kiment Szlovákiába, és evvel az egy családós házba, aki átment, odahurcolkodtunk át. No ott mán belenyugodtunk vóna, de ott mán megint jött nekünk egy levél, hogy amit itthon hagytunk, a földet, hogy lehet, kapunk érte, lehet cserélni, hogy kapunk érte mást, igen, hogy ha kiválasztunk magunknak.

Ismét Kelet-Szlovákia (Igló mellett. Stósz)

Adtak nekünk két címet is talán Rimaszombatba, két lakás címet adták nekünk: Rimavská Sobota, Vel'komocká ulica, číslo 6. No ezt a házat nohát ott vannak Balogon, Rimaszombat mellett, anyósomék, hát csak közelebbre. Én húzódtam mindég haza. Magyarhoz. Hogy közelebb legyünk. Hát megyünk oda. Jó. Hát elmegyünk. Nem tudunk örülni semminek, mer határ mellett mindíg laktunk. Hát megyünk oda közelebb, legalább népek közt, ott leszünk.

No de ment egyszer a férjem megnézni ott ezt a lakást. És ott valamikor két bácsi lakott, akié vót ez a ház. Csak ez a két ember családostul együtt ott laktak. A gyerekek ilyen nagyok vótak, és azt mondták, – mikor Jani vót a férjemmel –, hogy:

– Azt szeretnénk mink látni, hogy idejön valaki lakni, de agyon fogunk ütni!

No jó van, ő meg magyarázott ezt nekem.

– Hat én neked oda nem megyek lakni – mondtam az öregemnek, – én nem megyek oda lakni. Én inkább megyek haza, vagy inkább megyek világgá, de én oda lakni nem megyek! Hogy énrám valaki mutogasson, hogy nem a mi házunk!

Hát nekem ez rosszul esett, ugye. Én még mindig arra gondoltam, hogy valami rosszra fordul a helyzet, és kikergetnek minket. Nekem csak az járt az eszembe.

No jó van, hát ugye nem is mentünk többször oda. Laktunk ott, ebbe a Dražóba. De nem tudtunk odamenni Szlovákiába, ahol adták ezt a házat. Hát megyünk akkor másik helyre, megyünk Spišská Nová Ves-re. Áthurcolkodtunk: Nálepkovo. Spišská Nová Ves mellett, Igló, no. Ott laktunk Nálepkovon. No itt szintén adtak egy házat nekünk, de az se tetszett nekünk, az se vót jó ház, mer olyan helyen adtak, ez egy olyan valami, ez is tanyasi ház vót valamikor. A falu szélén vót ez kitéve, és a másik faluba laktak cigányok. És ott vót nekik a letelepedésük a házunk előtt. Ott vót egy sor fa, mint a fődeken, és mikor bótba mentek, mikor bótból jöttek, oda letelepedtek, verekedtek, ott kergetőztek. Ott egyik pénzt kért, a másik ezt kért, a harmadik ezt kért, ugye hogy nem vót bekerítve, ahol laktunk. Hát én meg szintén mondtam: – Én neked itt lakni megin nem fogok.

Hát mentek oda, mentek megin megnézni: Stószra. Štós Kúpele. Ment a férjem oda. Ott szintén vót egy bükkszenti rokonya neki. Nohát megtetszett ez neki, mentünk oda lakni, no. Hát mennyi idő mulva? Ez vagy félév vót. No, Iglón, Spišská Nová Vesen, hát ott is akartak minket, téesz, jáérdé vót ott akkoriba, de mink nem akartunk. Adtak vóna nagyobb lakást és jobb lakást is, meg jáérdébe dolgozni, de ugye nem akartunk jáérdébe, téeszbe dolgozni. Ott nem akartunk, mer akkoriba még nehezen ment a téesz.

Ott vót pénzbukás. Mikor Ceszkból átjöttünk Dražóbol Nálepkovóra, eladtunk tehenet, eladtunk lovat, eladtunk disznót, eladtunk tyúkokat, mindent az egy világon. Összeszedtünk valami 35000 koronát. Mikor odaértünk Nálepkovóra, hát ugye még csend vót, akkor nem vót, hogy pénzváltás lesz. Akkoriba még győzött a férjem venni egy lovat, egy csikót. Még jó, hogy meghaladta a tizenégy napot. Mer ha a tizenégy napot nem haladta meg, muszáj lett vóna ott visszaadni a lovat is. Aztán vett egy kecskét ... ezt gyerek őmának megfejte, meg is itta a tejet. Olyan kecske vót, hogy felmászott a padra, és felmászott a háztetőre is.

A férjem ott lóval (*dolgozott*), mindig lóval, mer ló vót nekünk. No mán megint vett egyet. Fuvarozott. Igen, fuvaros vót. Mer mindenütt dolgoztunk ugye, élni kellett. Hát fuvaros vót, ló vót. Node akkor ugye ott szintén voltunk – eltelt vagy félév nekünk ott, másik házat nem akartak adni, más helyet nem akartak adni, csak ha beme gyünk a járdébe, a téeszbe. És oda nem akartunk menni, hát ment a férjem megnézni, oda, ahol mondtam, ez a Štós Kúpele. Ott vót a nagynénje, hát így rábeszéltek, hogy mentünk oda. Mindenestül odahurcolkodtunk. Heheheh! De ott nagyon tiszta falu vót és ott tele vót a falu népekkel. No ott is laktak németek is, meg keverék vót, szlovákok és minden, magyarok nem, csak kettő vagy három család vót. Ott is erdőbe dolgoztak. Ott vót tizenkét éves talán (a legnagyobb fiú), vett neki egy kis lovat. Nem is akarom elképzelni, mostani tizenkét éves gyerekek hogy mennének erdőbe huzgálni fát. Evvel a kis lóval ment erdőbe, és húzta a fát szegénke. De muszáj vót neki venni lovat, mer ő is szerette a lovat. Most nem, most itt dolgozik a tanácson, tanácsi dolgozó. Délelőtt ment iskolába, délután ment fát huzgálni. Ha délután ment iskolába, akkor délelőtt vót. Vót egy cimborája, ez mán nagyobb fiú vót, hát evvel ő szeretett járni. No és ott laktunk. Ott nagyon jó vót. Vótunk vagy két évig ottan.

Harmadszorra is Csehország

És mi történt, mi nem történt, egyszer táppénzen vót a férjem, és ment látogatóba, vissza Ceszkbóba. Sógora ottlakott ott, a izé mellett: České Budejovice. Ahol minket letették, ezek még ott laktak mindig Hlupatába, Hlupatá Ves. Ez nem okres Kaplice vót, ott, České Budejovicébe laktunk, de nem Benešov, ez izé, Trhové Svini. Oda jártak vásárolni meg Malontára. Erre vót Dobra Voda, erre vót Hojna Voda. Rábeszélte a sógorom:

– Hát össze-vissza jársz! Gyere, itt olyan jó munkád lesz juhok mellett!

Ő is ott vót már régen, és nagyon jól ment neki. Ugye legeltette, nem kellett, hogy nehezen dolgozni. Rábeszélni hagyta magát. Hát kiment ő, hát írt nekem onnan levelet, hogy ha akarok vagy nem akarok, de ő ki fog menni a fiúval. A fiúnak tetszett ugye. Mer a fiút én szerettem vóna, ha tovább tanulna. No és ő meg azt szerette ... A fiúnak, a gyerekeknek ez tetszik, ha nem kell iskolába továbbtanulni! Nohát akkor ott maradtak, hogy kapnak juhokat, hogy nagyon jó lesz. Ez szintén ott vót Nové Hrady mellett, és ilyen zahraničné pásmo (*határvézet*) vót. Ez tiltott hely vót, csak igazolással lehetett odamenni. Csak egy páran laktak ott. Hát mentünk oda, ott laktunk: Nakolice. Aztán ott vót Višne, České Velenicere járt a fiú iskolába.

Hát Stószon vótunk vagy két évig. Hát mér nem tetszett a férjemnek? Én mindig azt mondom, hogy neki is vót valami honvágya. Ugye csak vágyott az otthoniak után is meg minden. Valami, hogy ő ennyire szeretett (*menni*). No én húzodtam mindig közelebb, haza. Ő meg találkozott valakivel, ugye a mi falunkból, hat mindenki mondta neki:

– Hat te, hat te nem fogsz menni haza! Hat kinevetik téged! Otthon hagytál mindenedet, és most vissza fogsz menni? Hat mit fognak szólni neked?

Ő maga is mondta, hogy így kiszídták ötöt, akik (*kimentek*). Hát én mán szégyellnék visszamenni! Vót benne honvágy, neki is vót. Ő mán utána ráállt, de mán beteg vót.

No akkor ott laktunk ugye, ebbe a Nakolicébe. Aztán onnan is járkáltunk juhokat legeltetni. Ugyhogy én is legeltettem. Ha akkor jutott vóna eszembe! Hiszen én is dolgoztam, mint ő. És munkakönyv se vót, semmi nem vót. Most sincs nyugdíjam, csak ötezer, férjem után kapok. Ez is Szlovákiából jön nekem. Én dollárba kapom a valutát, és így átváltanak a pénzintézeti központba, és így kapom meg a férjem után özvegyeségi nyugdíjat. Dollárba. Írtak nekem egyszer, hogy ha akarom, dehát én dollárba nem vehetem át, mit fogok én dollárt! Fogok menni még váltani, nekem élni kell!

No és akkor ott vótunk Nakolicébe. Ott mán jött a hugom is látogatóba. Hát ő látta, hogy nem álltunk rosszul, mer akkor is vót nekünk vagy huszonöt-harminc libánk is, no, tarthattunk, ugye szabad vót nekünk a juhok mellett megtartani a magunk részére. Akár dísznót is tarthattunk, akár aprójószágot. A juhok štátni majetok to bolo (*állami gazdaságé voltak*). Meg is mondták nekünk, hogy amellelt tarthatunk magunknak, csak eladni nem szabad. Isten őrizzen, ugye! Hát nem is vót ott kinek eladni. Édesapám is vót, talán édesanyám is vót. No én meg akkor ... mán pláne belém jött a nyavalya, mikor jöttek – a honvágy! Hát én mondtam:

– Én itt nem leszek neked!

Vótunk pedig öt évig ott. Veveribe is legeltettünk, Višňén is legeltettünk. Juhokkal kellett kimenni ugye, kint háltak. Kivitték egy olyan, hogy kivisznek egy olyan ágyat maguknak tetővel együtt, és ott aludtak éjszakánként, mer kellett a fődeket ott trágyázni. Ugye és másképpen nem tudták, csak juhokat legeltettek ezen a részen. Nohát én is legeltettem egy falkát. Aztán ha vót idő, hol gyerekeket befogtunk. Négy gyerek vót. A negyedik jött mán még Brežóba, mikor a férjem katona vót, utána. Akkor született, ötvenegybe. No és utána mink még hánszor mentünk! Nem lett volna nekem öt fiam, ha lett volna egy kislányom. De annyira vágytam kislány után. Én ugye ott vótam idegenbe, hogy én annyira szeretném a szüleimhez menni. Én nem gondoltam arra, hogy én valamikor visszamegyek ugye, hogy sikerül nekem! Én nagyon vágytam édesanyám után, mondom csak jó vóna!

És annyira szídtak engemet:

– Hó, paňi Telekešová, no, uvid'it'e, ako bud'et'e mat' na dluhé časi, eš't'e bud'et'e mat' d'ioučičku!

(– Hó, Telekesné, meglátja, hogy hosszú időre még lesz kislánya!)

Dražóba született Antal. Ő otthon született, ott se vót se szülésznő. Telefonáltunk bizon Bežóba! András meg született Belába, ahol volt ez a kis gyümölcs. Ő ott született, ott nem vót szülésznő se. Egy régi kis bábácska vót, valami román, nyolcvan-kilencven éves asszonyka. Ő jött hozzám, mikor szültem. Ez román vót. Vótak ott települtek Románból. Romániai szlovák, ilyen áttelepültek vótak ezek is. De hogy ez érti. Valamikor hogy bábaasszony vót. Hát ugye ezt ajánlották. Hát jött. Hát mint egy öregasszony ... nem tudott segíteni. Ott maj meghaltam. Se orvos, se semmi az egy világon. Hát csak annyit, hogy megmaradtam. Így megszületem a gyereket neki, a ruhába, kötőbe. Ülve, bizony ülve! Nagyon, nagyon nehezen volt meg nekem. Azér, mer azt mondják, hogy nagy fájdalom vót. A víz előtte két-három nappal elment ... Hát orvos nem vót, nem vót kihez menni, nem tudtunk sehová se érdeklődni, se semmit egy világon. No oszt ugye szárazon szültem. Nagy fájdalom vót, én azt hittem, hogy mán meghalok, én mán nem gondoltam, hogy maradok élve. Így ahogy ültem, férjemnek az ölibe ültem, és a bábaasszony itt vót előttem, ez az öregasszony. Én nem törődtem, hogy hogy itt van előttem, hát így megszületem a ruhába a gyereket. Mikor szültem, hát ő megfogta, mer szülésznő vót, csak öreg. Ez-ez olyan, nem is tudom, hogy min megy keresztül az ember! Hát ez nem lehet! Hát szegény (*férjem*), hát mit is mondott vóna? Nem mondott semmit, csak ő is reszketett. Mán én nem gondoltam, hogy megmaradok élve.

A többbit: hát Janit elég nehezen szültem, fekve. Janit nehezen szültem, Bélát könnyen szültem, Andrászt nehezen szültem, aztán meg Tonit – jött egy szülésznő kórházból, és adott egy inekciót, és pillanat alatt ott vót. Az ötödik gyerek meg így jött, hogyha lesz kislány, és ha besikerül kislány nekünk, ezt mondtam ugye, hogy ott vótunk Nakolicén, hogy legeltettünk juhokat.

Node én ott megint szintén nem akartam maradni. No, mondom, most megyünk mi végleg. Már többször nem fogunk hurcolkodni, megyünk vissza Nálepkovára.

Utoljára Szlovákia (Nálepkovo)

Visszajöttünk oda, Iglóra. És akkor tészbe mentek dolgozni. Mán mezőgazdaság vót, akkor mán jobban ment akkoriba. És akkor meg etettünk ilyen növendékmarhákat, ígyhogy 72 darab vót. Egy istállót adtak nekünk. Az egyik ódalon ő etetet, a férjem, a gyerekek besegítettek. Gyerekek, ezek az apró gyerekek is jöttek. Négy óraker felkeltek éjfél után, és jöttek segíteni, trágyázni nekünk. Ezek a gyerekek. Aztán kiviradott reggel, megettünk, megittattunk, hazamentek iskolába öltözködni. Ott jártak iskolába. És így dolgoztunk, egy évig így dolgoztunk. De csak azért dolgoztam ott is, hogy vót ez a kis szülesi. Akkoriban nem vót még gyes meg ilyesmi, csak szülesi két-három hónapig vagy hogy vót. Azér muszáj vótam, hát mán nyolc hónapos terhes, csak egy hónapot adtak terhesség előtt. Nyolc hónapos terhes vótam, és még ettettem harminchat darab jószágot egyik ódalon. Harminchat kosarat ki kellett vinni, szecsát, harminchat! Mer egyszer etettünk

öregemmel egy istállót. Ugye nem lehet, hogy egyik ódalon etette az egyik, a másik ódalon meg ordibálnak a jószágok! Egyszerre, ő az egyik ódalt, én a másikat.

Ez mán itt vót – utolsó hónap. Mán itt született Švedlárón az ötödik, a Józsi. 59-be. Švedlárón, ez Košice mellett van, ez szülőöthonba született. Nálepkovórol oda vitték szüülni, van egy kis szülőöthon, ott.

Ott ettették a teheneket, ott vótunk talán egy vagy másfél évig. Hát ott már mintha megállapodtunk vóna – de nem állapodtunk meg. Mink jártunk magunknak, hogy menjünk haza. Én már beadtam a kérvényeket, én jártam, hogy menjünk haza. Ez mán folyamatba vót nekünk, hogy hazamegyünk. Node ugye nehezen ment ez, mer férjem élt még. És ő akkor egyszer begöröcsölt, bevitettem őtet a korházba. Szerdán begöröcsölt, csütörtökön bementem vele korházba. Ez vót október 10-e körül, mer 18-án mán meghalt. És akkoriba nem tudtak megműteni, hát hogy nem lehet megműteni, míg göröcsöl. Mikor mentem hozzá, állandóan inekciózták. Göröcsölés ellen inekciókat kapott. Aztán átvitték Rozsnyóra korházba, hogy műteni. Ott valami jó professzor orvos, valami jó műtő orvos vót. Begöröcsölt, és hasnyálmirigy-gyulladását kapott. Az orvos így mondta nekem, mikor meghalt, mikor beszéltem vele: hogy ezt mán nem birta ki. Állandóan egy hétig göröcsölt, és göröcsölés után megkapta a hasnyálmirigy-gyulladását, és ebbe halt meg.

Magára hagyottan öt gyerekekkel, honvágytól gyötörtén

Igyhogy én maradtam. A legkisebb gyerek vót hat hónapos, utána vót nyolc éves, utána vót tizenegy éves, vót tizennégy éves, és vót tizenöc vagy tizenkilenc éves – legidősebbik. Nohát ez keserves vót ott nekünk ugye. Őt gyerekekkel, nem vót senkim, nem vót senki az egy világon. Én kikerestem, kijártam nyugdíj után. Hát nagyon sok év nem vót kidolgozva neki, mer ő sem vót idős, harminckilenc éves vót. Az özvegyeségi nyugdíjat kaptam, akkor én magamra kaptam hatszáz koronát, és egy gyerekre, azt hiszem, 120 koronát kaptam ilyen árvasági pótlékot. Ígyhogy kilencszáz valamennyi koronát kaptam három gyerekre meg magamra. No, negyedik gyerekre nem kaptam, mer ő 15 éves vót, és se nem dolgozott, se nem iskolába járt. Mer akkor mán nem adtam iskolába ütet, mer hogy megyünk haza. Tovább tanulni nem ment, hogy hazamegyünk. Már folyamatba vót, hogy megyünk.

No mikor meghalt a férjem, ő Rozsnyón halt meg, mink meg Nálepkovón laktunk. Nehéz vót ugye nekem odamenni, odaintézni, temetésre menni. Nem számítottam erre, ilyen fiatalon, hogy ő meg fog halni. Hát milyen keserves vót az. Aztán meg mán nem tudtam mit csinálni, fogtam egy levelet, és megírtam Bratislavára: Hát mondom ha akarnak, hogy én még éljek öt gyerek mellett, akkor vagy elengedjenek engemet haza, az öt gyerekekkel együtt szüleimhez, ott van támogatóm, vagy mer akkor így sokáig nem fog menni az élet. Nohát ez nem lehet. Meg nagyon nagy honvágyam vót. Annyira nagy honvágyom vót, hogy én nem tudtam mit csinálni. Én keltem: itthon jártam. Én feküdtem: itthon jártam. Minden bokrot előttem, magam előtt láttam, ahol valamikor gyerekkoromba játszottam. Ilyen ez a honvágy. Sose tudtam.

Mikor írtam a Pozsonyba, hát ez nekünk, én pontosan nem tudom, de nekem ez sürgősen folyamatba ment. Nekem egymás után jöttek aztán a levelek. Így mindent hazahoztunk. Ígyhogy nekem még most is megvan, tessék elhinni: eltettem ezt, amit leltároztak nekem. Meg is mondták nekünk, hogy hogy kell csinálni. Hogy üritsem ki egy lakást, és tütől kezdve, kanáltol minden külön-külön van. Nekem rá van írva: ennyi darab kanál, ennyi darab cipő, gyerekcipő, férficipő, ez nekem leltárba van. Jött nekünk egy rendőr, két férfi jött, és így leltározták nekünk. És ott is vótak addig, míg behordtunk vagonba mindent traktorral, és ők zárták le a vagont, és ők is engedték minket.

Mink személyvonattal jöttünk, és a holmink vonattal. Mink hattunk magunknak élelmet útra, útravalót vittünk, meg a gyerekeknek való ruhát meg mindent, amíg ott vótunk. Hát aztán mentünk. A vonatra felültünk, és a vagont, én nem tudom, hogy már utána elindították, mikor mink mentünk, hogy a vagont lecsukták. Meg is mondták nekünk, hogy motorizált féleséget semmit ne vigyünk. Ígyhogy a gyerekeknek vót egy motorbiciklije, azt is muszáj vót eladni, merhogy nem engedték átvinni.

Végleges hazatérés a szülőfaluba

Miskolcra (*érkeztünk*). Én már adtam tudtul, én küldtem táviratot hogy jövök. Autóval jöttek értem, Miskolcra jöttek értünk, ugye öt gyerekekkel jöttem, hatan vótunk. Na és aztán, meg mikor hazajöttünk adtak értesítésül másnap vagy harmadnap, hogy jött a vagon. Na és akkor rendeltünk egy autót, aki hazahozta egyszerre vagy kétszerre. Ide (*jöttem*) szüleim házába, ide, ide, ide! Szüleim éltek, édesapám, édesanyám, életet ők adtak. Azér ennek adok hálát a jóistennek, hogy segített engem. Csak én is avval vótam szerencsés, hogy édesanyám elfogadott, helyet adott. Hát ez nem könnyű ilyennek, akit nem tudnak elfogadni, visszafogadni, az nem tud hová jönni. De beszélnek ők, hogy nagyon, nagyon. Azért nem jönnek sokan, meg is mondták, hogy azér nagy a honvágyuk, és nem is fognak látogatóba egyszer se. Csak vágynak nagyon ezek az idősebbek.

Rozsnyón (*temette el a férjét*), de mán sírja sincsen. Mer én kifizettem akkoriba, tíz évig ki vót fizetve, mikor ott eltemettetem Rozsnyón. De ugye mink utána hazajöttünk jövő évbe. Október 18-án eltemettém őtet, aztán jövő év júliusba jöttünk haza 60-ba. 59-be meghalt, 60-ba hazajöttünk. Ki vót fizetve, de én ugye

nem tudtam menni intézni a sírját, mer öt gyerek mellett örültem, hogy meg tudok élni velük. Én mikor idejöttem, én egy tíz fillért nem kaptam egy évig. Mer ugye míg intéződött ez a nyugdíj, ez az özvegyeségi járadék, meg aztán öt év után visszakaptuk a honpolgárságot, azt is igényeltünk vissza. Egy év után egy évre visszamenőleg megkaptam ezt a szlovákiai özvegyeségi vagy tizennégyezer forintot. No utána meg csak gyarapodtunk, ... küszködtünk, ahogy élünk, úgy élünk, megvoltunk. A legidősebbik fiú dolgozott. Három gyerek iskolába járt. Az egyik megnősült. No aztán nősült a harmadik. Katonák is vótak. Egyik se mondja, hogy megbánta. Nem mondták, még egyiktől se hallottam. Én meg addig iparkodtam, amíg a gyerekek kicsik. Én azt gondoltam, a gyerekek már ha valamelyik ott megnősül, akkor én haza nem megyek, mer úgy sem hagyom a gyerekeket ottan. Én meg addig iparkodtam, siettem haza, mondom, egyik sincs megnősülve, és addig ugye itt megtanulnak. Itt megnősültek, gyerekeik vannak, házukat felépítettek, hálstennek dolgoznak, dolgo-sak ezek.

Egyszer hallottam őket:

– No maj egyszer el fogunk készülni, oszt egyszer el fogunk menni, körutat fogunk csinálni, hogy ki merre született.

– Ó, hat hogy mennétek, világ körül! Az egyik az egyik végén, a másik másik végén van!

Én nem bánom, gazdagok nem vagyunk, annyi van, ami kell mindig. Mindíg akad enni, ennivaló van annyi, amennyi kell. Mostanáig nem vót éhség. Hogy utána mi lesz? Hát lesz, ami lesz.

IRODALOM

Krupa András

1995 A kiskőrösi szlovákok önvallomásai a lakosságcseréről. In: Dunáninnen – Tiszáninnen. Szerk.: *Bárth János*. Kecskemét, 99–114.

Nosková, Helena

1994a Slovenští reemigranti z Mad'arska v novoosídleneckém prostředí západních Čech. In: Slováci v zahraničí, 17. Szerk.: *Bielik, František–Baláz, Claude*. Martin, 43–54.

1994b Slováci zo Sedmohradského rudohoria v západných Čechách. In: Slováci v zahraničí, 17. Szerk.: *Bielik, František–Baláz, Claude*. Martin, 87–97.

1994c Slováci zo sedmohradského rudohoria presídlení do západných Čech a ich kalendárny zvykoslovný cyklus v priereze uplynulých štyridsiatic rokov. In: Slováci v zahraničí, 18–19. Szerk.: *Baláz, Claude–Bielik, František, Martin* 36–48.

Šutaj, Štefan

1995 Mad'arská menšina na Slovensku a slovenská menšina v Mad'arsku v po-vojnovej slovenskej politike. In: 275 rokov v Békésskej Čabe. Szerk.: *Krupa, Ondrej*, 157–165. Békéscsaba

Ujváry Zoltán

1991 Szülőföldön hontalanul. Debrecen

DER BERICHT EINER SLOWAKIN AUS BÜKKSZENTKERESZT ÜBER IHRE UMSIEDELUNG IN DIE TSCHECHOSLOWAKEI UND ÜBER IHRE RÜCKKEHR

Im Rahmen des sog. ungarisch-tschechoslowakischen Abkommens über Einwohnerschaftsaustausch wurden in der Zeit zwischen 1946 und 1948 mehrere Zehntausend Ungarn dazu gezwungen, ihren Wohnsitz in der Slowakei zu verlassen, während die Slowaken Ungarn freiwillig verlassen durften. Zu ihnen gehörte auch die heute schon verwitwete Telekes Béláné, geb. Lujza Novek, die 1947 aus Bükkszentkereszt in die Tschechoslowakei übersiedelte, 1960 dann aber von dort zurückkehrte. Aus Bükkszentkereszt meldeten sich vor allem die armen, besitzlosen Slowaken zur Umsiedelung, weil sie den Versprechungen, bessere Lebensbedingungen vorzufinden, Hoffnung schenkten. Die Versprechungen wurden aber nicht eingelöst, und so wurden viele der umgesiedelten Slowaken enttäuscht und seelisch krank. Hier wäre eine ernsthafte ethnopsychische Betreuung notwendig gewesen.

Das traurige Schicksal der Familie Telekes und ihrer Gefährten zeigt nur allzu deutlich, mit wieviel negativen Erscheinungen der Wechsel des Zuhauses verbunden sein kann. Schon bald nach der Grenzüberschreitung waren sie bis hin zu ihrer Rückkehr nach Ungarn vom Unglück verfolgt. Erst in ihrem alten Zuhause fanden sie wieder Ruhe. Während der 13 Jahre in der Tschechoslowakei wohnten sie an neun verschiedenen Orten, angefangen vom westlichsten Teil Böhmens bis hin zur östlichsten Region der Slowakei. Nirgendwo fanden sie eine wirkliche Heimstatt, weil ihnen das versprochene Haus und die ihrer Lebensweise entsprechende Beschäftigung nicht zugesichert wurden. All dies nährte ihr Heimweh.

Bei Familie Telekes waren inzwischen fünf Söhne geboren. Schließlich willigte der Vater in die Rückkehr nach Ungarn ein, welche dann durch sein plötzliches Ableben aber fast vereitelt worden wäre.

Frau Telekes berichtete über das dramatische Schicksal ihrer Familie während ihrer Zeit in der Tschechoslowakei in aufrichtiger, mitreißender, jedoch stets realistischer Art.

Ihr Erlebnisbericht wird hier in fast völligem Umfang mitgeteilt, es wurden nur einige verworren klingende Teile ausgelassen.

András Krupa